

RÓNA-TAS ANDRÁS: A MAGYAR KELETKUTATÁS HELYZETE ÉS FELADATAI*

A magyar keletkutatás helyzetét végiggondolva elég hosszú listát állítottam össze arról, hogy milyen eredményekről, problémákról, nyugtalanító jelenségekről kell ma beszélnem. Végül azonban úgy döntöttem, hogy egyetlen kérdést állítok a központba. A magyar orientalisztika meghatározásának és önmeghatározásának zavarait. Úgy látom ugyanis, hogy ennek van a legégetőbb aktualitása. Másfelől itt van kilátás arra, hogy konszenzust teremtsünk. Hadd idézzek az MTA idei közgyűlési beszámolójából: *"Meggondolandó ugyanakkor, hogy egy olyan, meglehetősen heterogén kutatási területeket összefogó megjelölés, mint az orientalisztika, az egyes területek nagyfokú fejlődése mellett még értelmes-e."* (Beszámoló 57. oldal).

A tudományterületek meghatározása és elhatárolásának szükségessége az utóbbi időben mindenekelőtt gyakorlati okokból megnőtt. Magyarországon évtizedekig központi döntésekkel jelölték ki a tudományterületek határait, azt, hogy melyik terület milyen támogatást kap, milyen intézményrendszerrel tarthat fenn, s milyen személyi feltételekkel működhet. Az ilyen központi, voluntarista rendszerben kiemelkedő szerepet kapott a személyi hatalom, az informális kapcsolatok, s természetesen az *ad hoc* döntések. Ez a helyzet csak nagyon lassan változik. Ugyanakkor a források szűkülnek, a zsugorodó torta szeleteiért pedig kiéleződik a küzdelem. Az új mechanizmusok nehezen alakulnak ki. Keveredik a voluntarista irányítás a demokratikus játékszabályokkal és a kompetens döntésekkel. Ebben a nagyon nehéz helyzetben élesebben vetődik fel a kompetencia, az illetékesség kérdése. Számos kérdést ugyanis nem lehet sem valamiféle központi tudománypolitikai döntéssel, sem demokratikus többségi szavazással eldönteni. Élesen kell tudni megvonni azon kört, amely egy ügy, mondjuk egy pályázat, vagy egy kutatócsoport munkájának elbírálásában illetékes. Ez a felelősség az elkövetkező időben csak nőni fog. A közgyűlés elé terjesztett javaslatok szinte mindegyike hangsúlyozza a tudományos szakbizottságok jelentőségét, szerepét a kutatás, a finanszírozás és a személyi ügyek területén. Különösen fontos szerephez jutnak a szakbizottságok az utánpótlás és az akadémiai nagydoktori fokozatok megítélésében.

A kérdés kétféleképpen vetődik fel. Egyrészt feltehető a kérdés, hogy milyen tudományterületeken kompetens a magyar orientalisztika, másrészt megkérdezhető, hogy ezen belül milyen prioritások állíthatók fel, milyen szempontok alapján.

* A Magyar Tudományos Akadémia közgyűlésén 1993. május 11-én elhangzott előadás változatlan szövege.

A világosság kedvéért, vállalva azt, hogy az ilyen kérdésekben természetesen mindig figyelembe veendő különböző árnyaló tényezők, megkísérlem a problematikus területeket élesen exponálni. Csak annyit bocsájtanék előre, hogy nem lehet tudományterületeket úgy meghatározni, hogy ne legyenek átfedések, és minden tudományterületi meghatározás a határterületeken sok átmenetet, komplex megközelítést is tartalmaz. Ennek ellenére a tudománynak meg kell tudni mondania, miben kompetens, legfeljebb bizonyos kérdésekben úgy nyilatkozik, hogy nem egyedül, hanem más tudományterületekkel együtt illetékes.

Az elmúlt időszakban terítékre került kérdések közül az alábbiakat említeném meg:

1. Hová tartozik és mit fed az "ókori kelet" kutatásterülete
2. Hová tartozik az arabizált Észak-Afrika kutatása
3. Hol műveljék Fekete-Afrika kultúráinak vizsgálatát
4. Hová tartozik az ún. harmadik világ, a fejlődő országok, s különösen Dél-Amerika kutatása
5. Hová tartozik az iranisztika
6. Hová tartozik a hébraisztika illetve judaisztika
7. Megfelelően van-e képviselve Kelet-Európa kutatásában az orientalisztika
8. Hová tartozik a magyar őstörténet vizsgálata
9. Hová tartozik a magyarországi török hódoltság kutatása.

Úgy gondolom, hogy aki csak valamennyire is ismeri a magyar orientalisztika elmúlt fél évszázadának történetét, az tudja, hogy a felvetett kérdések valóságosak, a szakma konfliktusainak érzékeny göccsöit jelzik.

1928-ban jelent meg Németh Gyula *Akadémiánk és a keleti filológia* című, az Akadémia százéves fennállása körüli ünnepeken elhangzott beszéde. Németh bevezetőjében három szempontot emelt ki, amely a magyar keletkutatásban érvényesült: az *első* a magyar nyelv eredetének, a *második* a magyar nép eredetének, másképpen őstörténetének, s a *harmadik* a magyarországi török hódoltság történetének kutatása. Miután azonban áttekintette, hogy ezeken a területeken mi volt az orientalisztika szerepe, a következőket írta: "De Akadémiánk nemcsak a magyar érdekű keletkutatásban fejtett ki nagymértékű munkásságot, hanem segítette a keletkutatás bármely irányát, ha annak tudományos értéke volt. Itt azonban figyelembe kell vennünk, hogy a keleti filológia igen nagy terület, beletartoznak a keleteurópai, északafrikai és csaknem minden ázsiai népre vonatkozó tanulmányok..."

Ebben a meghatározásban egy dologra különösen érdemes felfigyelni. Németh Kelet-Európát is bevonta az orientalisztika területébe. Ezt nyilván úgy értette, hogy a keleti népek, mindenekelőtt a törökség, de más népek is, korszakonként jelentős szerepet játszottak Kelet-Európában. Ezután Németh felsorolta azokat a nemzetközi hírű magyar orientalistákat, akiknek munkássága nem tartozott az első három csoporthoz. Mindenekelőtt Goldziher Ignácot, valamint a perzsa filológia művelőjét, Kégl Sándort, akik "az Akadémia talajából nőttek ki", továbbá Mahler Edét, "ki különösen az ókori népek kronológiájával foglalkozik". Végül megemlítette Kmoskó Mihályt, aki régebben a szír patológia területén fejtett ki munkásságot, de nála fordulat következett be, s jelenleg "...az arab és szír írók Keleteurópát és Középázsiaát tárgyaló

forrásait gyűjti, fordítja és kommentálja, kiválasztva egy nemzetközi tudománysszaknak, a sémi filológiának magyar szempontból legfontosabb problémakörét, s rámutatva a magyar keletkutatás további fejlődésének egyetlen lehetőségére, amely abból áll, hogy ne az eddigi fejtegető irodalom s az eddig kiadott anyaggyűjtemények könyvekben hozzáférhető részének felhasználásával igyekezzünk továbbvinni a keleti vonatkozású magyar problémákat, hanem dolgozzuk bele magunkat az illető keleti szakba, ismerjük meg teljes egészében a forrásokat, sőt lehetőleg tárjunk fel újakat s törekedjünk a források interpretációjában az illető keleti szak szempontjából való lehető teljességre." Sajnálattal kell megállapítanom, hogy Kmoskó Mihály gazdag hagyatéka hosszú ideig zárt, hozzáférhetetlen anyag volt, s csak nagy késéssel tudunk most sort keríteni kiadatlan kéziratának közzétételére.

1973-ban Ligeti Lajos tekintette át a magyar orientalisztika helyzetét. Ő is azzal kezd, hogy: "A magyar orientalisztika sajátos arculatát az alakította ki, hogy művelői figyelmüket és erőfeszítéseiket kezdettől fogva az orientalisztikai kutatások egy bizonyos területére összpontosították. S arra a területre, amely a magyar nép és nyelv keleti kapcsolatai folytán a legvonzóbbnak, a legjelentősebbnek látszott". Ezért vált az orientalisztika gerincévé a turkológia, majd az altajisztika. Ehhez csatlakozott a belső-ázsiai filológia, az iranisztika, az armenisztika. A magyar szempontú orientalisztika művelőit azonban mindjárt figyelmeszteti is: "Mindamelletttisztában voltak azzal, hogy a különös problémákat eredményesen csak azok tudják megközelíteni, akik a szakma általános kérdéseit is ismerik, és nemcsak ismerik, hanem megoldásukon eredményesen munkálkodnak is. A csak magyar problémákban való megrekedés menthetetlenül szakmai beszűküléshez, provincializmushoz vezet, onnan pedig a tudománytól idegen sovinizmus ingoványába." Ezután áttekintette a turkológia, a mongolisztika, a mandzsu-tunguz filológia, a tibetisztika, a sinológia utolsó negyedszáz évének eredményeit, melyekhez csatlakozott a magyar szempontú arabisztika. A nemzetközi visszhangú magyar orientalisztikai kutatások között kiemelte még az iranisztikát, az indológiát, az egyiptológiát és az ókori Kelet kutatásából az ugariti kutatásokat, mindenekelőtt a rászamrai vizsgálatokat.

1977-ben Ligeti a magyar vonatkozású orientalisztika mellé helyezte a teológiai eredetű orientalisztikát, név szerint is említve Kmoskó, Goldziher és Aisleitner munkásságát, valamint a Kaufmann-gyűjtemény kapcsán Weisz Miksa és Scheiber Sándor tevékenységét.

Az 1960-as évek végétől felerősödtek azok a nézetek, amelyek kétségbe vonták a keleti nyelveken alapuló és a filológiát a központba állító klasszikus orientalisztika létjogosultságát. Keleten és Nyugaton egyaránt teret kaptak azok a vélemények, amelyek a klasszikus orientalisztikát Európa-centrikusnak és a gyarmatosítás ideológiájának, vagy enyhébb formában a gyarmatosítás kiszolgálójának bélyegezték. Ebben nem kis szerepet játszottak, többek között, a kínai marxista ideológusok. Követelésükre Moszkvában az Akadémia Orientalisztikai Intézetét, az *Institut Vostokovedenija*-t s a szovjet szakma központi folyóiratait, így a *Voprosy Vostokovedenija*-t is át kellett keresztelni. A szovjet-kínai viszony romlásával az intézet visszakapta régi nevét, a folyóirat azonban 1991-ben váltott nevet, most *Vostok Oriens* néven jelenik meg. Az intézet igazgatója, az arabista Primakov, mint a modern afroázsiai országok szakértője,

előbb Gorbacsov tanácsadója, majd Jelcin mellé állva a Szovjetunió utolsó és Oroszország első KGB főnöke lett.

Igen tanulságos, hogy hol és milyen mértékben volt hatása az orientalisztika meghatározása körüli zűrzavaroknak. Természetesen lépések történtek a szovjet ill. kínai minta követésére a kelet-európai országokban, egyébként különböző mértékben és különböző sikerrel. Így pl. a világhírű Bedrich Hrozny által 1929-ben alapított prágai *Archiv Orientalny* még a 80-as években is előszeretettel közölt cikkeket pl. a columbiai kétpártrendszer sajátosságairól vagy a Levantéban az 1930-as években megjelenő fasizmusról. S a folyóirat alcímében még 1992-ben is ez olvasható: "negyedéves folyóirat az afrikai, ázsiai és latin-amerikai országok történetének, gazdaságának, kultúrájának és társadalmának tanulmányozására". A folyóiratot kiadó és 1968 után szovjet mintára átalakított és tönkretett *Orientalny Ustav* valószínűleg nem fogja megérni a következő évet. A helyzet hasonló a volt NDK területén. A napokban értesültünk arról, hogy az egyik orientalista intézmény kilenc főállású munkatársából egy marad határozatlan idejű állásban, hárman hároméves próbaidőre, a többiek, közöttük a munkahely vezetőjének álláshelyét megszüntették.

A Nemzetközi Orientalisztikai Kongresszus, 100 évvel az első után, 1973-ba újra Párizsban gyűlt össze. A kongresszust szervező csoport javaslatára megváltoztatták a nevet s a következő kongresszust Mexikóvárosban már mint *International Congress of Human Sciences in Asia and North Africa* névvel tartották meg. Ezt az angol nyelv szempontjából is hibás nevet azután kijavították, úgyhogy 1990-ben Torontóban már az *International Congress of Asian and North African Studies* került megrendezésre. A mexikóiak azonban annyira meg voltak tisztelve, hogy folyóiratuk, az *Estudios Orientales*, nevét *Estudios de Asia y Africa*-ra változtatták.

A kongresszus névváltoztatása azonban csak felületi jelenség. A 18. század óta az orientalisztika szinonímája az az Ázsia kutatás, amelyhez elválaszthatatlanul csatlakozik az arabizált Észak-Afrika. Az angol orientalisták társaságának neve Royal Asiatic Society. S ez az Ázsia Társaság, s annak igazgatója, Kőrösi Csoma egyik fő támogatója, H. H. Wilson szorgalmazta elsőnek, hogy a londoni egyetemen alakuljon meg a School of Oriental Studies. Ez végül 1917-ben jött létre, majd 1940-ben bővítette nevét School of Oriental and African Studies-ra. Franciaországban az orientalisták társasága a *Société Asiatique* és folyóirata a *Journal Asiatique* ugyanazt a területet fogja át, mint a *Deutsche Morgenländische Gesellschaft* és folyóirata. Azt kevesebben tudják, hogy a 19. század közepén Franciaországban működött egy *Société orientale* is, amely kiadott egy folyóiratot *Revue de l'Orient* néven.

Amerikában 1843-ban alapították meg az *American Oriental Society*-t, amely a mai napig a klasszikus orientalisztikát képviseli, de mellette létrejött az *American Association of Asian Studies*, amely a modern politológia, közgazdaságtan és társtudományainak az üzleti világ képviselői által támogatott egyesülete.

Igen tanulságos lenne az orientalisztika nemzetközi intézményeit, az egyes országok orientalisztikai intézményeit és folyóiratait áttekinteni, ezt azonban most idő hiányában nem tehetem. Meg kell elégednünk azzal, hogy regisztráljuk a nyolcvanas évek legfontosabb trendjeit. Áttekintve a szakma legrangosabb orientalisztikai folyóiratait, összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az egyre inkább specializálódó folyóiratok

mellett megőrződtek, sőt megerősödtek a szakma egységes, átfogó nagy periodikái. A Magyar Tudományos Akadémia Keleti Könyvtára, amely anyagi és szervezeti okokból egyre kevésbé tudja követni a külföldi publikációkat, több mint száz jelenleg is megjelenő olyan folyóiratot őriz, amelynek címében a Kelet vagy a tágabb értelemben vett Ázsia szerepel. Ha ezeknek a folyóiratoknak csak az utolsó tíz évfolyamát tekintjük át, azt látjuk, hogy a hetvenes évek elején megjelenő zavar a többségükben múltó betegség volt. A modern politikatudományok kiszorultak, megszűntek vagy elkülönültek, és az a klasszikus orientalisztika erősödött meg, amely a kutatások központjába a nyelvet és a szöveget, a keleti filológiát állítja, a kérdéseket történeti oldalról veti fel, s erre építi a kultúrák, vallások és társadalmak vizsgálatát.

A bevezetőben feltett kérdésekkel kapcsolatban az figyelhető meg, hogy az orientalisztika központi, nagy és nem szakosodott folyóirataiban helyet kapnak a klasszikus ókori keleti kutatások s az arab világ vizsgálata, természetesen annak észak-afrikai problémái is. Ugyanakkor nem egységes a helyzet Fekete-Afrika ügyében. Ezek a kutatások általában nincsenek jelen, s ahol megjelennek, szinte kizárólag a nagyléptékű nyelvészeti összehasonlító munkák tematikájával. Teljesen kiszorultak a főirányból a harmadik világ modern problémái, s Dél-Amerikának sem precolumbián, sem új- vagy legújabbkori kérdései nem kaptak teret. Egyértelműen jelentkeznek viszont az iranisztikai tanulmányok, ugyanakkor a klasszikus hebraisztika szélesebb, a középkori judaisztika mindenekelőtt filológiai és nyelvi stúdiumként kap teret.

Egy tendencia még kitapintható, bár természetesen csak igen nehezen lehet ilyen megállapításokat tenni. A korai orientalisztika mindenekelőtt a keleti nyelvek és nyelvcsaládok szerint csoportosította a kutatásokat, míg az elmúlt évtizedekben jelentősebb, ha nem is kizárólagos lett a regionális szemlélet. A nyelvek, kultúrák területi-történeti kölcsönhatása.

Fel kell tenni a kérdést, hogy mi az oka annak, hogy a tudomány állandó differenciálódása ellenére az orientalisztika megmaradt két vonatkozásban is komplex, de egységes tudománynak. Egyfelől nem vált szét a más területeken tapasztalható mértékben az azonos kultúrák különböző aspektusainak vizsgálata, tehát a nyelv, az irodalom, a vallás, a társadalom, a történelem kutatása. Másfelől szoros egymásrataltsággal maradtak a Kelet régiói. Nehezen lehetne egyetérteni azzal a nézettel, hogy ebben a Kelet, ill. a keletkutatás elmaradottsága tükröződik.

A komplex orientalisztikával szemben természetesen jelenkezik egy másik irány, a keleti országok saját nemzetközi tudományainak kialakulása. Bármilyen egyenetlenül alakulnak is ezek a tudományok, a kívülállók esélye arra, hogy érvényes, új tudományos eredményeket tudjon felmutatni ezekben, egyre csökken, s ilyen kívülállók nemcsak Európában és Észak-Amerikában vannak, hanem kívülállóvá válik az egyik keleti nemzeti tudomány a másikkal szemben is. E nemzeti tudományok súlyosan terheltek az elkésett és heveny nacionalizmussal és súlyos konfliktusokat tükröznek és kendőznek el. Ezzel szemben csak a tágabb, komplex, *nagyobb történeti régiókat átfogó kutatásoknak* van jelentősebb esélye az eredményre. Ilyen kutatások nyújthatnak reményt az objektív perspektívára. A forrongó Kelet problémáinak tárgyalására a hagyományok, a metodika az orientalisztika történetében található. Ez pedig több keleti nyelv, több keleti vallás és kultúra egyidejű alapos ismeretét, az összehasonlító történeti

módszer alkalmazását feltételezi. A Keletre a különböző történeti régiók többszörös és bonyolult összefonódása jellemző. Az igen eltérő ázsiai régiók határai és kölcsönviszonya állandóan változott. Együttes szemléletük az egyetlen lehetséges kiindulópont. Ázsia török kultúrái nem vizsgálhatók a perzsa és arab kultúra, a kínai hatás, a mongol hódítás, az iszlám, a buddhizmus, a manicheizmus ismerete nélkül, s a források között a kínai, a tibeti, az örmény vagy a grúz források éppolyan fontosak, mint az orosz. A többszörösen összetett történeti régiók rendszere az, ami az orientalisztika szövetét kiadja. S a modern orientalisztikára a regionális kutatásoknak ez a komplexitása jellemző.

Mi az eredménye annak, ha a magyar orientalisztika mai helyzetét szembesítjük a nemzetközi folyamatokkal? Úgy látom, hogy a magyar orientalisztika, említésre nem érdemes néhány kivételtől eltekintve, a nehéz körülmények között is megmaradt a filológiai-nyelvi alapoknál. Az már más kérdés, hogy a tudományos utánpótlás nevelésénél milyen mértékben sikerült érvényesülnie ennek az igénynek. Nem hallgathatjuk el, hogy folyt és folyik egy vita az orientalisztika oktatásának szerkezetéről: mennyire koncentráljon a mai beszélt nyelvre, a gazdaság, a politika, a társadalom közvetlen igényeire és mennyire helyezze a központba a klasszikus, a régi, a források nyelvállapotát, s képezzen olyan problémák megoldására, amelyek hosszabb távon jelennek meg mint a társadalom igényei. Akik keleti nyelveket tanítunk, tudjuk, hogy ez más tananyagot és más tanmenetet jelent.

Az MTA Orientalisztikai Bizottsága ennek a kérdésnek egy vitát kíván szentelni. Bízva abban, hogy a vita a modern és a klasszikus keleti nyelvtanítás viszonyáról és arányairól viszonylagos nyugvóponthoz jut, azt mondhatjuk, hogy abban egyetértés van, hogy az orientalista stúdiumok *differencia specifica*-ja a keleti nyelvek és szövegek tudományos szintű ismerete.

Nézzük meg most már konkrétan a bevezetőben említett vitás pontokat.

Az első vitapont az ókori Kelet és az egyiptológia hovátartozása. Itt az a szerencsés helyzet alakult ki, hogy a Klasszika Filológia szakbizottság elnöke, Maróth Miklós és a Történettudományi Szakbizottság Ókortörténeti Munkabizottságának elnöke, Kákosy László professzor tagja az Orientalisztikai Bizottságnak és így szervezeti-
leg is lehetővé vált, hogy közös ügyekben együtt, saját külön ügyeinkben pedig külön történjenek döntések. Az esetleges vitás kérdéseket, határproblémákat pedig együtt tudtuk eldönteni. Úgy gondolom, hogy a jövőben is ez a járható út.

Az orientalisztika oldaláról nem merült fel probléma az arabizált Észak-Afrika kutatásával kapcsolatban, az itt élő arab kultúrák egyértelműen az orientalisztika kompetenciájába tartoznak. Nemrégiben azonban elfogadásra került egy, a modern Maghreb történetéről szóló nagydoktori disszertáció. A szerző nem tud arabul, francia nyelvű forrásokból írta meg gyarmatosítástörténeti munkáját. Az ügyet az Orientalisztikai Bizottság nem tárgyalta. Mivel a TMB megszűnése után az ilyen kérdések a szakbizottságokhoz fognak kerülni, ki kell alakítani a megfelelő eljárásokat.

Nagyobb vitát váltott ki Feket-Afrika és Dél-Amerika néprajzának vizsgálata, mindenekelött az Orientalisztikai Munkaközösség felülvizsgálatával kapcsolatban. A kérdést megnyugtatóan rendezte az Akadémia elnökségének 1993 januári határozata. Ebben kimondta, hogy szükségesnek tartja a Munkaközösség profiltisztítását, és lehet-

séges megoldásnak tartja a Munkaközösség osztályként való betago­lódását a Nyelvtu­dományi Intézetbe.

Az iranisztika hovátartozásának kérdése rendezett. Ellentétben a korábbi korszakokkal, melyek nem voltak mentesek a személyi feszültségektől, az elmúlt időszakban az iranisták aktívan vettek részt az Orientalisztikai Bizottság munkájában. Ez arra enged következtetni, hogy a jövőben is szoros együttműködésre számíthatunk, nem feledve természetesen az iranisztika ókori érdekeltségét, többek között szoros kapcsolatot az ókori Közel-Kelet problémáival.

Megoldódott a judaisztika soká húzó­dó ügye is. Nem térnek ki az ezzel kapcsolatos korábbi vitára. A Judaisztikai Kutatócsoport működését az Orientalisztikai Bizottság megvitatta. Egyetértés született abban a kérdésben, hogy a nyelvészeti és filológiai problematika az Orientalisztikai Bizottság kompetenciájába tartozik. Az I. Osztály és az Akadémia vezetése is elfogadta a Judaisztikai Kutatócsoportról szóló állásfoglalást, ezzel pont került egy elhúzódó ügy megoldásának végére, és ez jó kiinduló pontul szolgálhat.

Ami a Kelet-Európa kutatást illeti, az Akadémia támogatásával 1981-ben megalakult egy Közép- és Kelet-Európai Kutatási Központ, amely alapító iratai szerint csak a 18. század második felétől kezdődő korszakkal foglalkozik. A keleti népek, mindenekelőtt a törökség, s ezért az orientalisztika szerepe a régebbi korokban nyilvánvalóbb, de azért a legújabb korban sem elhanyagolható. Itt érdemes lesz az egész Kelet-Európa kutatást újragondolni.

Lényeges előrehaladás történt a magyar őstörténet kutatás szervezeti problémájának megoldása területén. Ez a diszciplína hosszú ideig kereste a helyét, s számos kérdésben súlyos lemaradás mutatkozik. Mindenekelőtt abban, amire Németh Gyula idézett előadása 1928-ban is figyelmeztetett: gyakorlatilag semmi sem történt a keleti források kritikai kiadása, még kevésbé új források feltárása területén. Ugyanakkor nem volt megfelelő az együttműködés a történészek, nyelvészek, régészek és az egyéb társtudományok képviselői között – legalábbis az Akadémián. Hogy az együttműködés nem volt lehetetlen, arra bizonyíték, hogy Szegeden megjelent egy *Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba* című négykötetes munka, mintegy hatvan közreműködő szerzővel. Számos tudományos ülés­szak foglalkozott a kérdéssel, melyek anyaga nyomtatásban is megjelent. Az Akadémia Elnöksége 1990-ben létrehozta az új Magyar Őstörténeti Komplex Bizottságot, mint az I. és a II. Osztály közös Bizottságát, Györffy György vezetésével. Ugyanakkor lépések történtek egy magyar őstörténeti szak és egy kutatócsoport felállítására. Reméljük, hogy ez a keret ösztönzően fog hatni a kutatásokra.

A hódoltság és az oszmán birodalom történetének kutatásáról nem kívánok szólni, mivel ezt Hazai György fogja részletesen taglalni.

Úgy tűnik, nincs feszültség a magyar vonatkozású és az egyetemes orientalisztikai célkitűzések között. Az utóbbi évtizedekben a magyar orientalisták magas színvonalon kutatják az egyetemes orientalisztika főbb vagy általuk fontosnak tartott kérdéseit. S ha olyan területtel foglalkoznak, amelyik e mellett magyar vonatkozású is, annak külön figyelmet szentelnek. Ez a tendencia kétségtelenül egészséges és jól véd mindenfajta provincializmus ellen. Nem történik semmilyen erőltetett "magyar vonatko-

zás" preferálása. Az e körül kialakult egyetértés azonban mintha háttérbe szorítaná azokat a kérdéseket, amelyeknek megoldását joggal az orientalisztikától várja a magyar tudomány. Itt többek között a magyar nyelv keleti elemeinek vizsgálatára gondolok. Sajnos, 1984-ben a TMB elfogadott egy olyan nagydoktori disszertációt, egyébként néhány orientalista tiltakozása mellett, s végül az orientalisták megkerülésével, amely a magyar nyelv keleti elemeit tárgyalta anélkül, hogy a disszertáció írója egyetlen keleti nyelvben is otthon lett volna. Az ilyen ügyeknek nem szabad megismétlődni, s ennek szervezeti feltételeit is biztosítani kell. Ugyanakkor a magyar orientalisták egyre aktívabban vesznek részt a magyar nyelvtudomány egyik nagy vállalkozásában, a német nyelvű új magyar etimológiai szótár munkálataiban. Ez nem mondható el a magyar földrajzi nevek etimológiai szótáráról, valamint a magyar nyelv történeti nyelvtanáról.

A magyar orientalisztika helyzetének áttekintését két megjegyzéssel zárnám. Az egyre romló anyagi feltételek közepette is biztosítani kell a különböző műhelyek függetlenségét, önállóságát. Jelenleg rendszeres akadémiai támogatást három kutatócsoport kap, az ELTE-n működő Altajisztikai és Judaisztikai Kutatócsoport, és az Orientalisztikai Munkaközösség. Különbőféle kisebb összegű támogatásban más kutató és oktatási helyek is részesülnek helyel-közzel. Az Akadémián remélhetőleg hamarosan bevezetésre kerülő pályázati rendszer mindenestre elméletileg lehetővé fogja tenni, hogy új munkacsoportok is pályázhassanak akadémiai támogatásért. Úgy gondolom, hogy az egyiptológia, az iranisztika, az arabisztika és az indológia, ha különböző mértékben is, de eséllyel indulhat ezen a pályázaton, ha meggyőző programot tud benyújtani. Ugyanakkor ezeknek a közpénzekből, megengedem, igen sovány közpénzekből, fenntartott műhelyeknek el kell fogadniuk, hogy a szakma, a fenntartó szervek által meghatározott időközökben, de egyébként is, megvitatja teljesítményüket.

Súlyosabbnak látom a magyar orientalisztika szakmai utánpótlásának helyzetét. Nem gondolom azonban, hogy itt valamiféle szervezeti megoldásokkal pótolni lehetne egy igen foghíjas generációt. Csak abban tudok reménykedni, hogy a következő generációk jelentős felfrissülést hoznak. S a magyar orientalisztika feladatai között legelső helyen ezeknek a tehetségeknek a támogatása áll. Amit ehhez az orientalisták tágabb s nem is kis létszámú közössége tehet, az mindenekelőtt annyi, hogy biztosítja a tudományos fejlődéshez, a kibontakozó alkotó munkához szükséges légkört. Valamit, ami nem kerül pénzbe, mégis hiánycikk. Egyébként nemcsak az orientalisztikában.

HAZAI GYÖRGY: VÁLASZ BERTA ÁRPÁDNAK

Bevallom némi megütközéssel olvastam Berta Árpádnak egy ismertetésemet bíráló írását.* Furcsának tartottam, hogy cikkem nyomán nem a szerző, hanem annak egy tanítványa fog tollat. A mester védelmében fogant írás a turkológiában – amennyire én tudom – kétségtelenül új műfajnak számít.

* Berta Árpád: Margináliák Hazai György széljegyzeteire: *Keletkutatás* 1993 tavasz, 58-60.